

19. Könyvtárak.

- Milyen könyvtártípusokat ismer? Jellemezze a könyvtárakat gyűjtőkörük alapján!
- Melyek a könyvtárak főbb szolgáltatásai?
- Melyek a könyvtár funkcionális részei?
- Melyek a hagyományos könyvtárak elektronikus szolgáltatásai?
- Mit nevezünk elektronikus könyvtárnak?
- Milyen elektronikus könyvtárakat ismer Magyarországon?
- Ismertesse a MEK néhány szolgáltatását, és keresse meg...

A **könyvtár** meghatározott szempontok szerint gyűjtött, rendezett és valamilyen felhasználói kör számára hozzáférhetővé tett dokumentumok gyűjteménye. A könyvtár már nem csupán saját gyűjtésű dokumentumait tárolja, hanem helyet ad ahhoz is, hogy a számítógépes rendszereken keresztül hozzáférjenek az olvasók a számítógép-hálózaton levő információforrásokhoz is.

A könyvtáraknak alkalmazkodnia kell a különféle csoportok igényeihez, ezért a könyvtárak különböző típusai jöttek létre. A típusok nem függetlenül jöttek létre, hanem egymással kapcsolatot tartó könyvtári hálózatot alkotnak. A mai időknek megfelelő legfontosabb típusok:

- nemzeti könyvtár
- közművelődési könyvtárak
- szakkönyvtárak
- felsőoktatási könyvtárak
- iskolai könyvtárak
- muzeális és magánkönyvtárak
- elektronikus könyvtárak

A **nemzeti könyvtárnak** az a feladata, hogy egy adott nemzethez, vagy annak nyelvéhez, nyelveihez tartozó minden dokumentumot beszerezzen és feldolgozzon. Ezen kívül igyekszik megszerezni az adott nemzetről szóló minden dokumentumot, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven íródott. Hazánk nemzeti könyvtára az **Országos Széchényi Könyvtár**(www.oszk.hu). Az intézmény a Budavári Palota F épületében található. A könyvtár gyűjti a Magyarországon megjelent, és a külföldön megjelent magyar vonatkozású dokumentumokat, hungarikumokat. Rendelkezik a *kötelespéldány joggal*, amely azt jelenti, hogy minden kiadványból kötelezően kap egy példányt. A nemzeti könyvtár adja közre a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszeresen megjelenő füzetait, és a Magyar Könyvészetet. A hazai könyvtárak rendszeresen bejelentik külföldi könyv és folyóirat vásárlásaikat, ezen adatok feldolgozásával készül a Külföldi könyvek gyarapodási jegyzéke és a Nemzeti Periodika Adatbázis. Az Időszaki Kiadványok Bibliográfiája a Magyarországon megjelent folyóiratok, hírlapok, évkönyvek adatbázisa. A nemzeti könyvtár koordinálja a hazai könyvtárak külföldre irányuló könyvtárközi kéréseit. Állománya csak helyben, olvasóteremben olvasható. Dokumentumai száma közel 7 millió.

A **közművelődési könyvtárak** csoportjába tartoznak a megyei, városi, és a községi könyvtárak. Ez a könyvtártípus lakossági igényeket elégít ki. A közművelődési könyvtáraknál az egyes altípusok szervesen egymásra épülnek. Általános gyűjtőkörű, többnyire önkormányzat által fenntartott könyvtárak. A megyei könyvtárak szakmai-módszertani funkciót látnak el a megyében. A települési könyvtárak jelentős helytörténeti gyűjtő és feltáró tevékenységet folytatnak. Közművelődési könyvtár pl. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

A **szakkönyvtárak** a legspecializáltabb könyvtárak, hiszen feladatuk egy-egy szakmai terület vagy tudományág szakirodalmi információs igényeinek a kielégítése. Az országos szakkönyvtárak nagyobb, átfogó szakterület hazai szakirodalmát a teljesség igényével, külföldi szakirodalmát válogatva gyűjtik. Itt készülnek a szakkönyvtárak. Egy részük ma már elektronikus formában jelenik meg. Példa szakkönyvtárakra: Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtár, gyűjtőköre: pedagógia, pszichológia, Országos Mezőgazdasági Könyvtár, gyűjtőköre: mezőgazdasági tudományok, Országos Orvostudományi Könyvtár, gyűjtőköre: orvostudományok, BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, gyűjtőköre: műszaki tudományok.

A felsőoktatási könyvtárak feladata az adott oktatási intézmény oktató-nevelő és tudományos tevékenységének kiszolgálása. Gyűjtőkörre alkalmazkodik az egyetemen vagy főiskolán oktatott tudományágakhoz, szakterületekhez. Nyilvános könyvtárak, zömükben mégis az egyetemi hallgatók és oktatók igényeivel foglalkoznak. Ilyen pl. az ELTE Egyetemi Könyvtára.

Az iskolai könyvtárak az oktatási intézményekben (általános és középiskolák) működnek. A tanároknak és diákoknak biztosítják az iskolai munkához szükséges dokumentumokat, és az önálló könyv- és könyvtárhasználat megtanulásának színterei is. Szolgáltatásai ingyenesek.

Muzeális és magánkönyvtárak. A történelmi egyházak jelentős szerepet játszottak a tudomány és az oktatás területén a középkor óta. Ezért az egyházi könyvtárak gyűjteményei muzeális értékűek. Ilyen pl. a Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára és a Sárospataki Református Kollégium Könyvtára. A magánkönyvtárak között is volt muzeális értékű gyűjtemény, egy részük azonban elkallódott. Széchényi Ferenc gyűjteményéből jött létre a nemzeti könyvtárunk (OSZK), Teleki József gyűjteménye a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár, Festetics György pedig a Helikon Könyvtár létrejöttét alapozta meg. Muzeális értékű gyűjteménnyel rendelkezhet egyház, iskola vagy magánszemély is.

Egyes könyvtárak több csoportba is besorolhatók. Pl. a Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára felsőoktatási könyvtár, és egyben a testkultúra, sport országos szakkönyvtára is.

Könyvtári szolgáltatások

alapszolgáltatások:

- könyvkölcsönzés
- helyben olvasás
- olvasóterem, kézikönyvtár használat
- könyvtárközi kölcsönzés
- irodalomkutatás
- témafigyelés
- tájékoztatás
- rendezvények

térítéses szolgáltatások

- fénymásolás
- Internet
- nem hagyományos dokumentumok kölcsönzése

A térítéses szolgáltatások körét a könyvtár határozza meg.

A könyvtári számítógépes rendszer

Kezdetben a gyors visszakereshetőség volt az elsődleges szempont, ezért katalóguscédulákat vittek fel gépre. Később kiderült, hogy érdekesebb a teljes munkafolyamatot gépesíteni a könyv megvásárlásától a katalóguson át a kölcsönzőig. A modern könyvtár számítógépes rendszere ugyanúgy elérhető az olvasótermi terminálról, mint a világ bármely részéről az Interneten keresztül. A másik terület a könyvtárba, ahol a felhasználó találkozik számítógéppel, az a kölcsönzés. Ekkor a kölcsönzés és kölcsönző adatait viszik fel gépre, ott tartják nyilván.

A hagyományos könyvtárak elektronikus szolgáltatásai

- Online szolgáltatás 8távrolról vagy közvetlenül a könyvtárból igénybe vehető)
 - Könyvtárak webhelyein vagy elektronikus katalógusaiban kereshetünk, egyszerre akár több könyvtárban is.
 - Az internet egészen kereshetünk keresőgépekkel vagy tematikus keresővel, esetleg böngészhetünk az URL-ek között, használhatjuk az internet nyilvános adatbázisait.
 - A talált dokumentumok személyes használatra általában letölthetők, kinyomtathatók.
- Offline digitális szolgáltatás
 - Digitális adathordozón meglévő adatbázisok, rendszerezett dokumentumok vagy programok használata.
 - Ezek lehetnek helyben használhatóak vagy kölcsönözhetőek.

A könyvtárak felépítése

Az eddigiekből következik, hogy a különféle **könyvtárak felépítése**, belső rendje alaposan eltérhet. A lényegi különbség abból fakad, hogy az olvasótermekben, a kölcsönzőben szabadon hozzáférhető-e a könyvtári állomány nagyobbik része. Eszerint megkülönböztetünk:

- **zárt raktári rendszerű** könyvtárakat, hol az olvasó és a dokumentum közti kapocs a katalógus, a számítógépes rendszer és a könyvtáros.
- **Szabadpolcos rendszerű** könyvtárat, ahol a könyvtári anyag szabadon hozzáférhető az olvasói termekben.
- **Vegyes rendszerű** könyvtárat, ahol van egy jelentős szabadpolcos rendszer, de a ritkábban használt vagy védendő, értékesebb állományt zárt raktárakban tartják. Az ilyen jellegű könyvtárak funkcionális terei:
 - **Szabadpolcos rendszer**- szépirodalmi művek, ismeretközlő irodalom.
 - **Olvasóterem** –kézikönyvek, folyóiratok.
 - **Kutatószoba, fénymásoló, videotéka, fonotéka**
 - **Katalógusok.**
 - **Kölcsönzőhely.**

Elektronikus könyvtárak:

Az elektronikus könyvtár olyan könyvtár, amely kizárólag elektronikus dokumentumokat gyűjt, rendez, feltár, katalogizál, tárol és általában interneten keresztül az olvasók rendelkezésére bocsát. Az elektronikus digitális könyvtár anyagát a szolgáltató szerver(ek) tárolják, amelyek a hálózatról közvetlenül elérhetők, emberi beavatkozás nélkül. Az elektronikus könyvtárat gyakran virtuális könyvtárnak nevezik, mivel a dokumentumok digitális formában vannak jelen, és csak online módon érhetők el. Biztonsági okokból célszerű, hogy legyen az elektronikus könyvtárnak egy offline része is, ahol a könyvtár anyaga digitális adathordozókra is megtalálható, lényegében függetlenül a hálózattól.

Elektronikus könyvtárak:

- Neumann-ház: **Bibliotheca Hungarica Internetiana**. Digitális könyvtár, a magyar kulturális örökség digitalizálását végzi. Gyűjteményei: Digitális Irodalmi Akadémia, Klasszikus költők összes versei, Kortársaink művei.
- **MEK-Magyar Elektronikus Könyvtár** (mek.oszk.hu)
A könyvtár gyűjtőköre a magyar nyelvű vagy közép-európai vonatkozású tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumok teljes szövege digitalizált változatban.

A MEK és néhány szolgáltatása

A MEK feladata összegyűjteni, tematikusan rendezni, adott formátumokban tárolni és a felhasználók számára az interneten hozzáférhetővé tenni a magyar vonatkozású digitális dokumentumokat.

Gyűjtőköre kiterjed:

- Témájuk szerint a magyar vonatkozású vagy nyelvű tudományos oktatási, kulturális dokumentumokra.
- Dokumentumtípusuk szerint a könyvekre, előadásokra, tanulmányokra, térképekre.
- A periodikák nem szerepelnek.

A dokumentumokat témakörök szerint rendezik, a fő témák:

- Természettudományok,
- műszaki tudományok, gazdasági ágazatok,
- társadalomtudományok,
- humán területek, kultúra, irodalom,
- kézikönyvek, egyéb műfajok

Minden dokumentumhoz tartozik katalóguscédula, és választhatunk a megtekinthető formátumok és a csomagolt formátumok között, aszerint, hogy olvasni vagy letölteni akarjuk. A dokumentumok között kereshetünk cím szerint, szerző szerint vagy időrendben, az eredményt ábécésorrendben listázza.